

*Зуєв В. А.,**кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Академії митної служби України*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ВІДХОДІВ ЯК ОБ'ЄКТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Анотація. В статті проведено аналіз наукових підходів щодо визначення особливостей відходів як об'єкту правовідносин, врахування їх специфіки в процесі правового регулювання, забезпечення комплексної правової регламентації суспільних відносин в сфері поводження з ними.

Ключові слова: відходи, право поводження з відходами, екологічна безпека, об'єкт правовідносин.

Постановка проблеми. Правове регулювання в сфері поводження з відходами є об'єктивною потребою, яка обумовлюється необхідністю забезпечення безпечного для життя та здоров'я людини навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів, стимулювання ощадливого використання сировини та матеріалів тощо.

Аксіоматичним в юридичній літературі наразі є положення про те, що предметом правового регулювання є різноманітні суспільні відносини, на які воно впливає. Ці відносини, в тому числі економічні, суспільно-виробничі, є предметом правового регулювання тією мірою, якою вони мають вольовий характер, тобто виступають у вигляді вольової поведінки. Зазначений предмет, його зміст впливають на юридичні особливості регулювання. Різні види діяльності, які виражені у видах суспільних відносин (організаційних, владно-каральних, трудових тощо), вимагають специфічного, «свого» юридичного режиму регулювання. Це й зумовлює ті обставини, що предмет правового регулювання є вихідним критерієм при розмежуванні права на галузі [1, с. 231].

Зважаючи на це, значне методологічне значення мають питання щодо характеру суспільних відносин, що регулюються (як предмету правового регулювання), а також напрямків та особливостей правового регулювання, які знаходять вираження у правовідносинах, що регулюються.

Розвиток юридичної науки та методології, в тому числі методології дослідження правових відносин, – це, як відомо, суцільно еволюційний, поступовий, послідовний процес, який органічно поєднує елементи глибокої спадковості та новизни. Більше того, розвиток юридичної науки та методології, особливо в переломних моментах розвитку історії людства або ж в перехідні періоди розвитку тієї чи іншої держави, не виключає, а навпаки всіляко припускає можливість одночасного використання декількох методологічних підходів, застосування комплексного методологічного інструментарію в процесі вирішення тих чи інших проблем [2, с. 635].

Вбачається, що питання поводження з відходами наразі перебувають саме на такому переламному етапі, в процесі переходу від кількісних характеристик до якісного нового стану, що потребує їх аналізу з точки їх сутнісного наповнення та змісту, а також визначення особливостей елементів цих правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цілому необхідно відмітити, що теорія правовідносин склалась у вітчизняній науковій літературі у 40-х – 50-х роках минулого століття [3], і хоча з 90-х років на території пострадянських країн спо-

стерігається процес перегляду цих поглядів, класична модель, за якою розкриваються правовідносини і яка складається з об'єкту, суб'єкту та змісту, дає можливість достатньо повно та ґрунтовно виокремити їх особливості.

Повною мірою це стосується й правовідносин в сфері поводження з відходами, а дослідження цих складових елементів не тільки забезпечує їх ґрунтовне розкриття, а й демонструє особливості цих відносин, їх нерозривну єдність, створює підґрунтя для їх внутрішньої уніфікації та диференціації, органічну інтеграцію зазначених правових норм до національної правової системи. При цьому особливе значення має визначення об'єкту цих правовідносин, хоча зазначене питання ще не стало предметом самостійних досліджень. Наявні роботи В. І. Андрейцева, М. М. Бринчука, О. П. Віхрова, А. П. Гетьмана, В. М. Єрмоленка, Г. Л. Знаменського, І. І. Каракаша, А. К. Соколовой, В. Ю. Уркевича та ряду інших вчених мають для цієї тематики скоріше базово-методологічний характер, ніж характер розв'язання проблеми.

Враховуючи викладене, **метою статті** ми визначили аналіз наукових підходів щодо визначення особливостей відходів як об'єкту правовідносин, врахування їх специфіки в процесі правового регулювання, забезпечення комплексної правової регламентації суспільних відносин в сфері поводження з ними.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи об'єкт правовідносин в сфері поводження з відходами, слід зазначити, що порушене питання є дискусійним з огляду на те, що в теорії права ще й досі точаться дискусії щодо змісту самого поняття «об'єкт правовідносин», в тому числі висувуються теорії щодо можливості безоб'єктних правовідносин. Разом з тим, слід погодитись із точкою зору В. М. Єрмоленка, який наголошує на важливості об'єкта правовідносин та зазначає, що об'єкт у структурі правовідносин утворює внутрішні функціональні зв'язки, які краще піддаються регулюванню, а це, безперечно, сприятиме усталеності правовідношення як окремої системи [4, с. 11].

В теорії права свого часу було сформовано фактично дві основні теорії об'єкту правовідносин. Представники першої теорії «речової» стверджували, що об'єктом правовідносин можуть бути лише об'єкти матеріального світу, продукти духовної творчості тощо. Представники «поведінкової теорії» заперечували зазначену позицію і доводили, що об'єктом правовідносин, в першу чергу, є поведінка суб'єктів, яка спрямовується на різного роду матеріальні та нематеріальні блага, наголошували на його діяльнісному характері. Як вбачається, обидві ці позиції є однаково справедливими та обґрунтованими, не можуть бути відкинуті, і, як наслідок, не повинні протиставлятися одна одній.

На наявність гострих дискусій стосовно об'єкту правовідносин звертає свою увагу і В. Ю. Уркевич, який зазначає, що існують різні варіанти вирішення питання про сутність правового об'єкта: а) більшість учених відносить до числа об'єктів дії, особисті нематеріальні блага, речі та інші цінності; б) речо-

во-правова теорія заперечує значення об'єкта за діями й визнає їх лише за речами; в) об'єктом є лише ті дії зобов'язаних осіб, на які може претендувати уповноважений [5, с. 30].

Доцільним було б згадати сформульований Г. Гегелем у його роботі «Феноменологія духа» закон логіки, який є принципом наукового пізнання і отримав назву «гегелівської тріади»: «теза» – «антитеза» – «синтез». Зважаючи на це, логічною була поява поєднуючої, синтезуючої, так званої «плюралістичної» теорії об'єкту правовідносин, відповідно до якої ним можуть виступати як об'єкти матеріального світу, так і дії, діяльність суб'єктів.

Зазначена позиція є достатньо поширеною в теоретичній літературі та може бути прийнята за основу при визначенні особливостей відходів як об'єкту правовідносин та галузевої приналежності цих правовідносин, що визначає специфіку та особливості правового регулювання.

Так, М. М. Брінчук наголошував, що правовий зміст та сутність еколого-правового механізму визначається особливостями об'єкта екологічних правовідносин, які регулюються нормами даної галузі, утворюють її предмет відповідно до потреб суспільства у його взаємодії з природою [6, с. 5].

Разом з тим, саме важливість об'єкту для характеристики тих чи інших правовідносин призвела до того, що в науковій літературі розглядаються різні його аспекти, що сприяє, з одного боку, розширенню вчення про нього, а з іншого – вносить плутанину та змішування понять. Крім того, додаткові дискусії виникають і в результаті змішування понять «предмет», наприклад, галузі права та «об'єкт правовідносин». Так, І. І. Каракаш з цього приводу зазначав, що в юридичній літературі позначення предмету та об'єкту не завжди є виваженим і однозначним. Інколи ці поняття визначають один через одного, часто предмет позначається як об'єкт, а об'єкт – як предмет, що веде до їх отождолення [7, с. 159].

Подібна ситуація спостерігається і в екологічному праві, оскільки його історичний розвиток і трансформації накладають певний відбиток стосовно існуючих підходів щодо його об'єктів. Таким чином, було б доцільним повернутись, як кажуть, *ab ovo* та розглянути динаміку таких підходів.

Петко Стайнов ще в 70-х роках зазначав, що розгляд природних об'єктів та законодавства про них не зводиться лише до перерахування предметів, що поставлені під захист закону. Мова йде про з'ясування, у якому відношенні закон поставив ці об'єкти під особливий захист, а одночасно й про уточнення порядку, специфіку і цілі такого захисту окремих природних об'єктів [8, с. 70].

В. К. Попов відзначав, що під об'єктами прав в широкому значенні розуміють майнові природні і духовні блага, з приводу яких виникають правовідносини. Об'єктами екологічного права є природні об'єкти, які існують без участі людини або з певною її участю (штучне відтворення природних об'єктів). Слід мати на увазі, що не всі природні явища можуть бути об'єктами екологічного права. Деякі природні явища не піддаються правовому впливу, зокрема водні відливи і приливи, грозові явища, виверження вулканів тощо. Отже, об'єктами екологічного права можуть бути ті природні явища, з приводу яких можливе виникнення суспільних відносин по використанню [9, с. 14]. В такий спосіб ним фактично було визнано аналогічність, взаємозамінюваність понять «об'єкт екологічного права» та «природний об'єкт».

В одному з перших українських підручників з екологічного права В. І. Андрейцев відмічав, що об'єкти екологічного права – сукупність природних, природно-соціальних умов і процесів, природних ресурсів, ландшафтів, природних і природно-ан-

тропогенних комплексів, екосистем та життя і здоров'я громадян, що підлягають охороні за допомогою норм екологічного законодавства. При цьому він поділяв їх на диференційні (земля; надра; води; ліси (рослинний світ); тваринний світ; атмосферне повітря), інтеграційні (навколишнє природне середовище (довкілля); життя і здоров'я громадян від небезпечної екологічної обстановки), комплексні (природні комплекси і ландшафти – об'єкти і території природно-заповідного фонду; природно-соціальні умови і процеси – курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні зони; екосистеми – виключна (морська) економічна зона, континентальний шельф; природно-антропогенні комплекси (зони) – території, що зазнали екологічної катастрофи) [10, с. 18].

Ю. С. Шемшученко вказує, що характер екологічних відносин тісно пов'язаний з об'єктом екологічного права. Це природні і природно-антропогенні цінності, з приводу яких складаються відповідні відносини.

Об'єкт екологічного права не є однорідним. Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» виділяють навколишнє природне середовище в цілому та три його головні елементи: природні ресурси; природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні; здоров'я і життя людей (ст. 5) [11, с. 13].

Так, А. К. Соколова зазначає, що об'єктами правового регулювання стосовно екологічного права виступають природні об'єкти, коло яких окреслюється екологічним законодавством України [12, с. 10]. Вбачається, що така позиція не в повній мірі відповідає реаліям розвитку екологічного законодавства, про що, до речі, зазначає й сама автор: «Останнім часом простежується тенденція стосовно оновлення екологічного законодавства і прийняття нормативних актів, аналогів яких вітчизняне законодавство не знало» [12, с. 11].

Н. В. Ільків та Я. З. Гасцька-Колотило також зауважують, що у юридичній літературі немає єдності думок стосовно того, що є об'єктом еколого-правової охорони. Із існуючих поглядів найпоширенішим є виділення об'єктів еколого-правової охорони природних об'єктів, природних ресурсів і природних комплексів, а також екологічних прав і свобод громадян.

Доволі цікавим є підхід авторів щодо віднесення до об'єктів еколого-правової охорони об'єктів, утворених в результаті поєднання природних якостей і антропогенного впливу. Такі об'єкти є об'єктами еколого-правової охорони, якщо їх основне функціональне призначення має екологічний характер (наприклад, ґрунтозахисне лісорозведення), і не є об'єктами еколого-правової охорони, якщо їх основне функціональне призначення має економічний характер (посіви сільськогосподарських культур) [13, с. 11].

Не погоджуючись в повній мірі з таким підходом, особливо в контексті поводження з відходами, слід відмітити, що автори піднімають надзвичайно цікаву проблему: розширення кола об'єктів екологічних правовідносин за рахунок об'єктів, утворених у результаті господарської діяльності, які мають екологічний вплив. Так, якщо припустити вірною авторську позицію, то знову ж таки постає питання щодо віднесення відходів до об'єктів екологічних правовідносин. Наприклад, полігон промислових або побутових відходів представляє собою якраз поєднання природних якостей (земельних ділянок) і антропогенного впливу (безпосередньо відходів). Він має і екологічний і економічний характер, а тому чіткий поділ, запропонований Н. В. Ільків та Я. З. Гасцькою-Колотило, в цьому випадку неможливий. В такий спосіб краще говорити про антропогенні об'єкти, які мають екологічне значення.

Таким чином, можна констатувати, що на сучасному етапі розвитку екологічного права відбувається значне розширення

кола об'єктів екологічних правовідносин, диференціація існуючих об'єктів та виділення нових. При цьому на сучасному етапі домінує речовий підхід до визначення об'єктів екологічних правовідносин. Зазначене становище обумовлюється історичним розвитком цієї галузі права, формування її на базі природноресурсового законодавства, тривалий розгляд природоохоронних та природноресурсових відносин паралельно при домінуванні останніх, що призвело до визнання еквівалентності поняття «об'єкт галузі права», «об'єкт правового регулювання», «природний об'єкт» та «об'єкт правової охорони».

Дійсно, загальноприйнятною є концепція, коли в якості природного об'єкту розглядаються речі та блага природного походження, що існують без участі людини і суспільства або за певною їх участю, наприклад, штучно утворені ними об'єкти, що існують завдяки закономірностям функціонування природи та зусиллям людської діяльності [7, с. 159].

Слід вказати, що зазначені положення наразі перебувають в процесі свого подальшого розвитку та потребують залучення діяльнісного аспекту, поступової трансформації речового підходу до змішаного, оскільки об'єкт екологічних правовідносин (і правового регулювання в широкому сенсі) розглядається все частіше не як речові права, а як спрямована діяльність щодо об'єктів таких речових прав.

Зазначені положення мають велике значення при визначенні об'єктів права екологічної безпеки (коли об'єктом цих правовідносин визнаються не тільки людина та її здоров'я, а й діяльність щодо забезпечення певних прав); права поведінки з відходами (коли об'єктом виступають не тільки самі відходи, а діяльність суб'єктів щодо забезпечення певного правопорядку в цій сфері); енергетичного права (де об'єктом повинна визнаватися не енергія, а діяльність в цій сфері) тощо.

Тобто, розширення сфери охоплення екологічного права відповідно тягне за собою й розширення кола об'єктів та зміни їх сприйняття, а якщо у природноресурсовому праві традиційно розглядаються в якості об'єктів правовідносин саме матеріальні об'єкти, то поява нових напрямків екологічного, природоохоронного права, права екологічної безпеки викликає необхідність уточнення підходів та включення «діяльнісних» або «поведінкових» об'єктів. Розгляд саме в такому ключі дозволяє відійти від суто природноресурсового їх сприйняття та перейти більш глобального екологічного підходу.

Подібна позиція висловлювалась, наприклад, в більш пізніх роботах І. І. Каракаша, який вказує, що в залежності від об'єктів правового регулювання виділяються природоохоронні й антропоохоронні відносини, кожний з яких підрозділяється на певні види в залежності від характеру об'єктів, а також форм і джерел несприятливого екологічно впливу на них. Проте об'єктом правового регулювання завжди виступають суспільні відносини, тобто, відносини між людьми, між членами суспільства з приводу охорони навколишнього природного середовища існування людини і суспільства. При цьому він відмічає, що виділення антропоохоронних відносин в якості окремого виду екологічних відносин є не зовсім коректним у зв'язку із тим, що будь-які охоронні відносини так чи інакше несуть антропоохоронний характер у розумінні здійснення їх охорони від людської діяльності [14, с. 32].

Усвідомлення та сприйняття зазначених позицій сприятиме більшій методологічній цілісності екологічного права у цілому та розширенню кола відносин, що ним регулюються, уточненню напрямків наукових досліджень тощо. Посилиться зазначена ситуація й тим, що відходи одночасно є об'єктом й іншої значної групи суспільних правовідносин – господарських, в яких визначення в якості об'єкту правовідносин саме діяльно-

сті є поширеною практикою. Так, В. В. Лаптев з цього приводу зазначав, що з точки зору характеру господарських правовідносин представляється правильним розглядати в якості їх об'єкта певні види діяльності у соціалістичній економіці – господарську діяльність, керівництво нею.

Поряд з таким найбільш загальним визначенням об'єктів господарських правовідносин можуть бути виділені й більш конкретні об'єкти в окремих правовідносинах. Так, в межах загального поняття господарської діяльності об'єктом правовідносин може бути діяльність із виробництва матеріальних благ, виконання робіт, надання послуг в сфері економіки [15, с. 15].

Г. Л. Знаменський зазначає, що об'єкти господарських правовідносин є засобами реалізації господарського інтересу – це речі, в тому числі гроші та цінні папери; дії зобов'язаних суб'єктів; безпосередньо діяльність господарюючого суб'єкта; нематеріальні блага, які використовуються при здійсненні господарської діяльності (фірмове найменування, товарний знак, комерційна таємниця та ін.) [16, с. 72].

О. П. Віхров, досліджуючи організаційно-господарські правовідносини, зазначав, що загальним об'єктом організаційно-господарських правовідносин є процес організації та здійснення господарської діяльності; груповим (родовим) об'єктом окремих груп таких правовідносин виступають конкретні види господарсько-управлінської діяльності; безпосереднім об'єктом окремого із таких правовідносин є фактичні дії з організації, управління або регулювання господарської діяльності, реальна поведінка його учасників [17, с. 7].

Таким чином, якщо брати господарсько-правовий підхід, то на провідне місце виходить саме поведінковий аспект, що вимагає розглядати в якості об'єкту правового регулювання не лише самі відходи, а й весь спектр відносин, пов'язаних із діяльністю уповноважених суб'єктів. Подібна ситуація спостерігається і щодо розгляду відходів як об'єкту правовідносин, оскільки при цьому присутні його такі аспекти, як: екологічний, природноресурсовий, цивільний, господарський, податковий, митний, санітарний тощо.

Висновок. Отже, проведений аналіз дозволяє підсумувати, що, не зважаючи на різну галузеву спрямованість, об'єкт відносин в сфері поводження з відходами повинен мати універсальний характер, а галузеві відмінності повинні лежати саме в площині визначення суб'єктів цих правовідносин, а також реалізації ними своїх прав та обов'язків. Так, регулюванню підлягають не тільки і не стільки відходи самі по собі, а діяльність, пов'язана із їх утворенням, збиранням, перевезенням, зберіганням, сортуванням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням та захороненням тощо.

Більше того, окремі правовідносини в сфері поводження з відходами виникають ще до моменту виникнення відходів як об'єкту правовідносин лише на підставі потенційної екологічної шкоди. Так, запровадження економічних заходів у вигляді податку на продукт з метою стимулювання ефективної переробки відходів в майбутньому стосовно хімічних джерел струму, автомобілів, автомобільних шин, мастил, пакувальних матеріалів тощо здійснюється стосовно матеріалів та речовин, які ще не отримали правового режиму відходів і, в такий спосіб, спрямовані на регулювання діяльності щодо попередження негативного впливу, забезпечення їх переробки та утилізації у перспективі.

В такий спосіб правовідносини в сфері поводження з відходами відчують на собі вплив загальної тенденції щодо інтерференції гуманітарної складової на правовідносини, за якої важко звести їх об'єкти виключно до матеріальних, що значною мірою притаманно екологічному праву. При цьому

чим далі при здійсненні правового регулювання в межах господарського права, тим більше правовий вплив спрямовується саме на діяльність уповноважених суб'єктів, в такий спосіб все яскравіше проявляючи змішаний об'єкт правового регулювання, в якості якого виступають як безпосередньо відходи, так і діяльність в сфері поводження з ними.

Література:

1. Проблемы теории государства и права [учебник] / Алексеев С. С., Дюрягин Ю. Я., Исаков В. Б. и др.; под ред. С. С. Алексеева. – М. : Юрид. лит., 1987. – 448 с.
2. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права [учебник] / Н. М. Марченко. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 768 с.
3. Александров Н. Г. Законность и правоотношения в советском обществе [монография] / Н. Г. Александров. – М. : Изд – во юрид. лит., 1955. – 174 с.; Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву [монография] / О. С. Иоффе. – Ленинград : Из-во Ленинградского ун-та, 1949. – 144 с.; Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе [монография] / С. Ф. Кечекьян. – М. : Изд. АН СССР, 1958. – 185 с.; Толстой Ю. К. К теории правоотношения [монография] / Ю. К. Толстой. – Ленинград: Из-во Ленинградского ун-та. – 1959. – 88 с.; Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении [монография] / Р. О. Халфина. – М. : Юридическая литература, 1974. – 352 с.
4. Єрмоленко В. М. Об'єкт у структурі правовідносин / В. М. Єрмоленко // Юридична Україна. – 2004. – № 1. – С. 11-15.
5. Уркевич В. Ю. Проблемы теории аграрных правоотношений [монография] / В. Ю. Уркевич. – Харків : Харків юридичний, 2007. – 496 с.
6. Бринчук М. М. Эколого-правовой механизм: понятие и сущность / М. М. Бринчук // Астраханский вестник экологического образования. – 2014. – № 2 (28). – с. 5-16.
7. Каракаш І. І. Об'єкти і суб'єкти природноресурсового права / І. І. Каракаш // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2003. – № 4. – С. 159-170.
8. Стайнов Петко. Правовые вопросы защиты природы / Петко Стайнов. – М. : Прогресс, 1974. – 350 с.
9. Екологічне право України [підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів] / В. К. Попов, А. П. Гетьман, С. В. Разметаєв та ін. ; за заг. ред. В. К. Попова та А. П. Гетьмана. – Харків: Право, 2001. – 480 с.
10. Андрейцев В. І. Екологічне право: Курс лекцій: [навч. посібник для юрид. фак. вузів] / В. І. Андрейцев. – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.
11. Екологічне право України. Академічний курс / Шемшученко Ю. С., Краснова М. В., Кулинич П. Ф., Малишева Н. Р. та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 848 с.
12. Соколова А. К. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку: [монографія] / А. К. Соколова. – Х. : Право, 2009. – 288 с.
13. Льків Н. В. Екологічне право України [навчальний посібник] / Н. В. Льків, Я. З. Гаєцька-Колотило. – К. : Істина, 2008. – 296 с.
14. Екологічне право України [підруч. для студ. вищих навч. закладів] / Л. О. Бондар, Н. С. Гавриш, І. І. Каракаш та ін. ; за заг. ред. І. І. Каракаша. – Одеса : Фенікс, 2012. – 788 с.
15. Хозяйственное право [монография] / Т. Е. Абова, В. В. Лаптев, В. К. Мамутов и др. ; под ред. В. В. Лаптева. – М. : Наука, 1983. – 288 с.
16. Хозяйственное право: [учебник] / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова. – К.: Юринком Интер, 2002. – 897 с.
17. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. П. Віхров. – Донецьк; Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України 2009. – 34 с.

Зуев В. А. Методологические основы определения отходов как объекта экологических и хозяйственных правоотношений

Аннотация. В статье проведен анализ научных подходов к определению особенностей отходов как объекта правоотношений, учета их специфики в процессе правового регулирования, обеспечения комплексной правовой регламентации общественных отношений в сфере обращения с ними.

Ключевые слова: отходы, право обращения с отходами, экологическая безопасность, объект правоотношений.

Zuiev V. Methodological principles for determining the waste products as the object of environmental and economic relations

Summary. The article analyzes the scientific approaches to determining the features of waste as object relations, taking into account their specific character in the rule of law, providing comprehensive legal regulation of social relations in the sphere of handling.

Key words: waste, waste management law, principles of environmental law, environmental safety, principle of extended producer responsibility.